

Gyakorlat – reflexió – innováció

Nevelési-oktatási programok
részvételi alapú fejlesztése

V. MELLÉKLET

V. Melléklet

VEZÉRFONALAK

AKCIÓKUTATÁS ELŐZETES SZAKASZA

Az alábbiakban az akciókutatás egyes szakaszaihoz azzal a céllal adunk útmutatást, hogy azok elsősorban ellenőrző listaként segítsék a terepi munkát.

DIAGNOSZTIKAI SZAKASZ

A diagnosztikai szakasz célja a helyzet („iskolai valóság”) minél alaposabb megismerése, és ennek alapján árnyalt képnyerése. A diagnosztikai szakaszban többféle szempontból jellemezzük az intézményt, a pedagógust és a tanulási környezetet:

- 1) az iskola kistérségi, illetve települési kontextusa;
- 2) a tanulási környezet felmérése a Manninen-féle tanulásikörnyezet-modell aspektusai nyomán;
- 3) a pedagógus jellemzése;
- 4) az intézmény szervezeti kultúrája;
- 5) az innovációs hajlandóság;
- 6) az együttműködési készség és hajlandóság.

(1) AZ ISKOLA TELEPÜLÉSI KONTEXTUSA

- a kistérség jellemzői
- a település jellemzői
  - nagyváros
  - kisváros
  - község
  - falu
- a település helyzete a kistérségen belül
- az iskola vonzáskörzete
  - más településről bejáró tanulók aránya
  - az iskola helyzete a településen belül
  - a tanulócsoport összetételének jellemzői

(2) A TANULÁSI KÖRNYEZET FELMÉRÉSE

A tanulási környezet felmérésében közvetlen és közvetett érzékszervi megfigyelésekre, valamint fotókra, videókra támaszkodhatunk. Célszerű az épületről és az osztályteremről (szaktanteremről, laboratóriumról, iskolakertről) minél több felvételt készíteni, amelyek elemzésére utólag is lehetőség van.

FIZIKAI VETÜLET

- az iskolaépület és a tanulásra tudatosan használt terek mint fizikai környezet jellemzői
  - strukturális tényezők (szerkezet, anyagok, tér beosztása)
  - kozmetikai tényezők (színek, formák, dekoráció, tisztaság)
- hogyan jelenik meg a fizikai környezet elemeiben:
  - az egyénre szabottság
    - kuckók, sarkok
    - tér tagolása kisebb egységekre (boxosítás)
    - otthonosság
    - személyes tárgyak megjelenése
  - a közösségépítés
  - iskolai ethosz megjelenése (jelképek, üzenetek)
  - közösségi terek jellemzői
  - közös alkotások
  - naprakész-e az üzenetek
    - az alkalmazkodóképesség
      - rövidtávú rugalmasság (például tanterem berendezése)
    - a tanulás-központúság
  - tanulói alkotások
  - kényelem/koncentráció összhangja
    - fenntarthatóság
  - újrahasznosítás
  - tudatos infrastruktúrahasználát
    - anyag- és eszközhasználat
    - iskolakert vagy udvar használata

TECHNIKAI VETÜLET

- digitális és virtuális környezeti elemek
  - IKT eszközök (típusai, kihasználtsága, hozzáférhetősége)
  - honlap jellemzői
  - honlap látogatottsága és frissítése
  - adott pedagógus / tanulócsoporthoz virtuális prezentációja
- tanulás segítése technikai eszközökkel
  - tanterem felszereltsége
  - laboratóriumi felszerelés
  - vizsgálódás, kísérletezés anyagai
  - egyéb taneszközök
  - a technikai eszközök rendelkezésre állása (tantermenként, tanárban, szertár, resource room)
- a pedagógusok felkészülési lehetőségei
  - tanári szoba jellemzői
  - saját asztal, számítógép használat
  - kísérletek előkészítése
  - a pedagógusok helye a tanteremben

SZOCIÁLIS VETÜLET

- az iskolaépület és a tantermek mennyiben tükrözik
  - a tanulók életkori sajátosságait
  - szociokulturális jellemzőit
- a fizikai jólét biztosítása (étkezés, mosdók, felfrissülés, pihenés)
  - mennyiben jövőbemutató, fejlesztő
  - mennyiben reflektál a települési kontextusra és a tanulók szociokulturális jellemzőire
- mennyire inkluzív a térrendezés, díszítés (jelképek, közösségi elemek, a hely szellemének megjelenése, illetve a semlegesség biztosítása)

HELYI VETÜLET

- az iskolaépület, az iskolakert és a tantermek mennyiben tükrözik a helyi sajátosságokat
  - mennyire reflektálnak a tanterem és az épület elemei a helyi környezetre
  - hogyan kapcsolódik az intézmény a település szövetéhez
- milyen az intézmény kapcsolata a helyi közösségekkel
  - találkozópontok
  - megbeszélés helyszínek
  - közös használatú helyiségek
  - a helyi közösségekre való utalások

DIDAKTIKAI VETÜLET

- intézmény küldetésének és az intézmény pedagógiai programjának megjelenése a tanulási környezetekben, közvetlen és közvetett módon

(3) A PEDAGÓGUS JELLEMZÉSE

- tapasztalatok
  - életkor
  - végzettség
  - pályán töltött idő
  - milyen intézményekben dolgozott
- szakmai elképzelések
  - a természettudományos nevelésről
  - a nevelési feladatokról
- a pedagógus személyiségjegyei (személyes tulajdonságok, erősségek, gyengeségek)
  - reális énkép, reális önismeret, kritikai érzék, önkritikai érzék
  - önmotiváció, önfegyelem
  - szuggesztivitás, önbizalom, önbecsülés
  - nyitottság, tolerancia, szociális érzékenység
  - kíváncsiság, kísérletező hajlam / kedv
  - gyermekszeretet, emberszeretet, felelősségtudat
  - határozottság, kontroll erőssége
  - elkötelezettség, kongruencia, hitelesség
  - emberi kapcsolatok
- szakmai kompetenciák, felkészültség, szakmai motiváció és attitűd, nevelési stílus

(4) AZ INTÉZMÉNY SZERVEZETI KULTÚRÁJA

- a szakmai döntések előkészítésének módja
  - a helyi tanterv készítésének folyamata
  - a helyi tanterv implementációjának előkészítése
  - a helyi tanterv megvalósításának ellenőrzése
- a szakmai együttműködés jellemzői
  - munkaközösségi megbeszélések
  - értekezletek
  - óralátogatások
  - a pedagógusok munkájának értékelése
- közösségi programok az intézményen belül
- a tanulók bevonása az intézmény életébe
- a szülők bevonása az intézmény életébe
- helyi közösségek bevonása az intézmény életébe

(5) AZ INNOVÁCIÓS HAJLANDÓSÁG

	az intézményben	a fejlesztésbe bevont pedagógusok részéről
pályázatok		
saját kezdeményezések		
közös kezdeményezések		
bevezetett újítások, ebből <ul style="list-style-type: none"> • kezdeményezőként • továbbfejlesztőként • adaptálva		
saját jó gyakorlatok <ul style="list-style-type: none"> • intézmény / tagozat szintjén • tantárgycsoport / tantárgy vonatkozásában • konkrét osztály/tanulócsoport részére		

(6) AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSI KÉSZSÉG ÉS HAJLANDÓSÁG

- együttműködés az intézményen belül
  - intézményvezető – nevelőtestület
  - intézmény – szülők
  - intézmény – külső szereplők
  - nevelőtestület – pedagógusok
  - a fejlesztésbe bevont pedagógus – tanulók
  - a fejlesztésbe bevont pedagógus – szülők
  - a fejlesztésbe bevont pedagógus – külső szereplők
- együttműködés az intézményen kívül
  - más intézményekkel
  - vállalatokkal
  - civil szervezetekkel
  - egyházakkal
  - helyi közösség tagjaival
- részvétel központi programokban
- eltérnek-e a fejlesztésbe bevont pedagógus együttműködési szokásai, készségei, kompetenciái attól, ami az intézmény egészét jellemzi?

SZÖVETKEZÉS

- a kutatás keretei
  - sikerkritériumok
  - modulok fejlesztése, adaptációja
  - a szerződésben rögzített feltételek leképezése a szakmai kapcsolatra
  - kutatási adatok kezelése
  - disszemináció
- célok tisztázása
- szerepek tisztázása
  - participáció mértékének, módjának körvonalazása
  - a kutató-fejlesztő szakember tükör-szerepének a hangsúlyozása
  - a pedagógus szerepe az akciókutatásban
  - a tanulók szerepe
- információáramlás biztosítása a bevont szereplők felé (beleértve a tanulók, szülők tájékoztatásának módját, feltételeit, körülményeit)
  - a kutatás céljairól és kereteiről;
  - a kutatók motivációjáról;
  - a kutató-fejlesztő szakemberek személyéről;
  - az eredmények felhasználásáról;
  - a személyiségi jogok védelméről;
  - a rögzített adatok, információk (képek, videók) felhasználásáról
- konkrét feladatok, vállalások és azok teljesítésének módja

TERVEZÉS

Az első ciklusban

- új modul kidolgozását vagy meglévő modul adaptációját tervezzük-e
- vannak-e kész jó gyakorlatok, amelyek a modul alapját képezhetik
- vannak-e saját modul ötletek, témák, illetve a modulokba építendő (esetleg kipróbált) módszerek, kísérletek vagy eljárások
- cél-dokumentum kitöltése
  - célok pontosítása
  - tartalmak azonosítása
  - tapasztalatok felmérése, mérlegelése
- a szakirodalom megállapításai
- terv finomítása és rögzítése a modul-sablonban

A további ciklusokban

- Az eredmény-lap, az értékelő lap és a cél-dokumentum összevetése
- a továbbiakban az első ciklus megfelelő lépései (ötletek, cél-dokumentum kitöltése, szakirodalom megállapításai, terv finomítása és rögzítése)

MEGFIGYELÉS

A megfigyeléshez a közvetlen tapasztalatszerzésen túl fénykép és felvételek készítését is célszerűnek tartjuk. A fényképfelvételeket a tanulási környezet változásának feltárására használhatjuk.

A videófelvételek értékelésének egyik lehetséges dimenziója az osztálytermi diskurzusok csoportosítása Viiri és Saari modellje alapján (2004, 2006)¹, kiegészítve a tanulói kezdeményezés kategóriájával²:

- tanári prezentáció (teacher presentation, TP)
- tanár által vezetett, autoriter beszélgetés (authoritative teacher-guided discussion, AD)
- tanár által vezetett, dialogikus beszélgetés (dialogic teacher-guided discussion, DD)
- tanulói beszélgetés (peer discussion, PD)
- tanulói kezdeményezés (student initiative, SQ)
- egyéb (other, O)

Ezek időbeli megoszlása, mintázata értékes információkkal szolgál egy-egy modul megvalósításáról és a felfedezettő tanulás alkalmazásának eredményességéről (Nurkka, 2008).

CSELEKVÉS

- ki, hol vezeti a tevékenységet
- megfigyelők személye
- megfigyelés módja
- tapasztalatok rögzítésének módja
- megfigyelési napló

ÉRTÉKELÉS

- az értékelés nem minősítés
- reflexió segítése
- célja a fejlesztés segítése, a további változás előkészítése

---

¹ Mortimer és Scott (2003) kétdimenziós modelljét (dialogikus/autoriter illetve interaktív / nem-interaktív) figyelembe véve megállapítható, hogy a fenti típusok mindegyike adekvát lehet, azonban eltérő pedagógiai célokat érvényesít. Viiri, J. és Saari, H. (2006): Teacher talk patterns in science lessons: use in teacher education. *Journal of science teacher education*, 17, 347-365.

² Nurkka, N. (2005): Designing and evaluating a research-based teaching-learning sequence on the moment of force. In: Fischer, H.E. (szerk.): *Developing Standards in research on Science Education* Taylor&Francis Group, London. 179-186. Valamint Nurkka, N. (2008): Use of Transfer Teachers in Developing a Teaching-Learning Sequence: A Case Study in Physiotherapy Education in Finland. *Nordina. Nordic Studies in Science Education*. Special Issue: Doctoral studies in Finland and Sweden. 4. 1/08. sz.

Vezérfonal konvergens interjúkhoz

1) Indítás

a) első interjú esetén:

- a kutató bemutatkozik
- elmondja az interjú célját, ismerteti az interjú menetét
- ismerteti azt is, milyen módon jelennek majd meg a felvett adatok – például: „Az interjúk eredményeinek csak az összegzése lesz nyilvános. Az interjú egyes részleteit úgy fogjuk bemutatni, hogy az információ forrását (például a neveket vagy az intézményt) ne lehessen azonosítani. Minden olyan információt, amit a kutatásról nyilvánosságra hozok, megosztok Önnel is”.

b) a későbbiekben:

- ráhangolódás, rövid reflexió az előző interjúra

2) Nyitott állítás vagy kérdés megfogalmazása, **a téma felvetése** – például: „Meséljen arról, miért szeret tanítani”, vagy: „Az érdekel, hogyan növelhetnénk a tanárok biztonságérzetét új modulok kipróbálásakor. Összefoglalná, hogyan érezte magát, amikor először vett át mások által kidolgozott tananyagot?”

3) **Aktív hallgatás:** a résztvevő beszélgetése, 30-45 percen keresztül. A beszélgetéssé alakítás, a személyes élmények bevonása személyesebbé teszi az interjút, ugyanakkor könnyen terelheti is az alanyt, ezért nagyon óvatosan kell alkalmazni. Helyesebb, különösen az első interjú során inkább a résztvevő gondolatait előcsalogatni. A beszélgetést célszerű felvenni, vagy jegyzeteket készíteni (kulcsszavakkal, vázlatyszerűen, a szemkontaktus lehetőség szerinti megtartásával). Amennyiben az interjúer megbízhatóan jegyzetel, a rögzítés nem szükségszerű.

4) **Tesztelő kérdések felvetése:** azokat az (előzetesen megfogalmazott) kérdéseket célszerű feltenni, amelyekre az interjú „szabad” szakaszában maga a résztvevő nem adott választ.

5) Befejezés

- Érdemes megkérdezni az alanyt, van-e olyasmiről, amiről feltétlenül szeretne beszélni. Arról is megkérdezhetjük, hogy szerintük még kinek a véleménye, tapasztalata lehet érdekes a kutatás szempontjából: ajánl-e más alanyt.
- Kérjük meg az alanyt egy rövid összegzésre: ezalatt vessük össze az interjúalany összegzését azzal, amit (ahogyan) saját magunk összegeztünk volna.
- Köszönjük meg az interjút, és ismétljük el, hogyan fogjuk az információkat felhasználni.

A **tesztelő kérdések** kialakítása során az előző interjú kulcsállításait kell elemezni. Ha például kétszer is elhangzik, hogy „Nem megfelelően készítettük elő”, akkor érdemes kivételeket keresni, és megkérdezni például, hogy „Milyen az, amikor megfelelően készített elő egy órát?” vagy: „Milyen a megfelelő előkészítés?”. Ha az egyik résztvevő azt állítja, hogy „Mindenki tudta, mit kell tennie”, a másik pedig azt, hogy „Senki sem értett semmit”, ez azt jelzi, hogy ugyanarról a helyzetről egészen más percepcióik keletkeztek a résztvevőknek. Ez adódhat előzetes élményeikből, a csoporton belüli eltérő szituációjukból, de számos más okból is. Érdemes ilyenkor feltárni, hogy más vélemények is voltak, és megkérdezni, miben látja az alany ennek az okát.³

Azonosságok esetén tehát kivételeket kell keresni, eltérések esetén pedig lehetséges magyarázatot. Ezeket a későbbi interjú során még tovább is lehet tesztelni, finomítani. Ezek alátámaszthatják, de esetleg meg is dönthetik addigi feltételezéseinket.

Az interjúsorozat során, különösen kezdetben, érdemes párban dolgozni. Az egyik kutató felveszi az interjút, mindketten jegyzetelnek, majd rögtön az interjú során összevetik a vázlatokat. Ha az interjúer egyedül dolgozik, akkor érdemes interjúpáronként összevetnie jegyzeteit.

A felvett interjút érdemes azon nyomban, vagy a lehető leghamarabb (amíg még frissek az emlékek) feldolgozni: ez inkább interjúvázlatot és nem részletes tanulmányt vagy jelentést takar.

Minden interjú után érdemes reflektálni a folyamat lépéseire. *Megfelelő volt-e az indítás? Érthető volt-e a témafelvetés? Sikertült-e a résztvevő tapasztalatait, tudását, élményeit előhívni? Megfelelő volt-e a mintavétel?*

³ Ez az a helyzet, amikor előfordul, hogy a kutatónak az udvari bolond szerepkörét kell felvennie. Nagyon nehéz a pedagógust szembesíteni azzal, hogy tanítványai másként éltek meg egy helyzetet, vagy hogy kollégái mást tapasztalnak. Az adatok elkendőzése, az eufemizmus ugyanakkor nem segíti a kutatás előrehaladását, és nem szolgálja a fejlesztést sem.